

University of Groningen

Boeken maken de man

Botke, IJnte; Huisman, Gerda C.

Published in:
 EPRINTS-BOOK-TITLE

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2006

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
 Botke, IJ., & Huisman, G. C. (2006). Boeken maken de man: Het gedrukte oeuvre (1698-1716) van Wibrandus de Geest, schilder, schrijver en toneelspeler. In *EPRINTS-BOOK-TITLE* Rijksuniversiteit Groningen. Universiteitsbibliotheek.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

IJ. Botke en G.C. Huisman, 'Boeken maken de man. Het gedrukte oeuvre (1698-1716) van Wibrandus de Geest, schilder, schrijver en toneelspeler', *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 13 (2006), 51-68.

BOEKEN MAKEN DE MAN

HET GEDRUKTE OEUVRE (1698-1716) VAN WIBRANDUS DE GEEST, SCHILDER,
SCHRIJVER EN TONEELSPELER

Wibrandus de Geest is in menig opzicht een raadselachtige figuur. Hij noemde zichzelf schilder, maar er is geen doek van hem bewaard gebleven. Hij wordt ook toneelspeler genoemd, maar zijn optreden is nergens beschreven. Over de plaatsen waar hij gewoond heeft en de wijze waarop hij in zijn levensonderhoud voorzag, bestaat weinig zekerheid. Er is geen portret van hem bekend. De datum van zijn overlijden, 28 februari 1716, is eerst onlangs achterhaald, maar we weten nog steeds niet wanneer hij is geboren. Alleen zijn publicaties, verschenen tussen 1698 en 1716, waaronder werken over schilderkunst en antieke sculpturen, kluchten en treurspelen, gelegenheidsgedichten en poëziebundels, voorkwamen dat hij geheel in de vergetelheid raakte. Het zijn ook deze boeken die het mogelijk maken een beeld te krijgen van de schrijver en zijn familie, die vier generaties lang in Leeuwarden als kunstenaars werkzaam waren.

VERWARRING

Dat Wibrandus een kleinzoon en naamgenoot was van de bekende Friese schilder Wybrand de Geest heeft tot allerlei misverstanden en vergissingen geleid. Het begon al in 1718, toen Arnold Houbraken het door Wibrandus geschreven *Het kabinet der statuen* aan grootvader Wybrand toeschreef,¹ een mededeling die door latere auteurs werd overgenomen en pas in 1857 is rechtgezet.² Toch schrijven moderne bibliotheekcatalogi nog steeds werken van Wibrandus toe aan Wybrand. Een verdere complicatie is de identificatie van zowel Wybrand als Wibrandus de Geest met ‘W.G.’, auteur van onder meer een klucht *Aldegonde en Barsime* (Amsterdam 1663).³ Achter die initialen gaat echter de schrijver-toneelspeler Willem Geest schuil, die in het midden van de zeventiende eeuw in Holland werkzaam was. Hij is misschien dezelfde als de drukker Wilhelm Geest, die in 1661-1664 te Leeuwarden enige werken uitgaf en daarbij dichterlijke aspiraties toonde.⁴ Nieuwe misverstanden schiep de

¹ A. Houbraken, *De groote schouburgh der Nederlantsche konstschilders en schilderessen*. Dl. 1. 's-Gravenhage 1718, 147-148. Houbraken meldt ook dat Wibrandus zich nog steeds oefent in de schilderkunst, terwijl hij dan al een paar jaar dood is.

² Chr. Kramm, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*. Dl. 1. Amsterdam 1857, 550-551. Zie ook C. Hofstede de Groot, *Quellenstudien zur holländischen Kunstgeschichte. Arnold Houbraken und seine "Groote Schouburgh" kritisch beleuchtet*. Haag 1893, 336.

³ Mogelijk gebeurde dit op gezag van C.N. Ebbinge Wubben, die het lemma ‘Wibrandus de Geest’ in het *Nieuw Nederlandsch biographisch woordenboek*. Dl. 3. Leiden 1914, 438-439 verzorgde.

⁴ J. G. Frederiks, *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde*. Amsterdam 1888, 39. Wilhelm Geest schreef een lofdicht op het door hem gedrukte tweede deel van Gellius Boëtius, *De prophetische duyve met een olijf-taxken*. Leeuwarden: Wilhelm Geest, 1664.

bibliografie van Nederlandse toneelstukken tot 1803, onderdeel van de CeNeTon (Census Nederlands Toneel), die twee toeschrijvingen aan De Geest bevat die waarschijnlijk, en drie die zeker onjuist zijn.⁵

FAMILIE

Over de levensloop van Wibrandus de Geest staat weinig vast. Zeker is dat hij stamde uit een katholieke schildersfamilie te Leeuwarden. Zijn overgrootvader en diens broer waren glasschilders, en zijn grootvader Wybrand had in Friesland vooral naam verworven als portrettist.⁶ Diens oudste zoon Simon werd arts,⁷ maar een jongere zoon, Julius Franciscus (1638/9-1699), volgde de familietraditie en kwam na een opleiding door zijn vader in de leer bij Erasmus Quellinus te Antwerpen. Aan hem wordt een aantal portretten, vooral van leden van de Friese adel toegeschreven.⁸ Ook een stilleven met vissen⁹ staat op zijn naam, zijn broer Simon bezat van hem 'een stuck van Jason en Medea'¹⁰ en hij ontwierp en vervaardigde voor de state Groot Terhorne te Beetgum van de familie Thoe Schwartzenberg een schoorsteenstuk voorstellende Mucius Scaevola.¹¹ Daarnaast lijkt Julius minstens twee florilegia - boeken met afbeeldingen van bloemen - te hebben geschilderd. Een daarvan bevindt zich nu te Rome en is vervaardigd 'ab industrio et solertis ingenii juvini viro Francisco de Geest, Wibrandi filio Leovardiano Frisio'. Het boek is gedateerd in 1668 en bevat ook een tekening van de hand van Adam Pijnacker (1622-1673), de landschapsschilder

⁵ www.let.leidenuniv.nl/dutch/ceneton/index.html. Van *De geveinse zotheid door liefde* in de derde bundel *Tooneelpoezij van het kunstgezelschap Constantia et Labore*, die in 1710 door Lescaijle werd uitgegeven, wordt de schrijver nergens genoemd; dat geldt ook voor de herdruk, die de Erven Jacob Lescaijle en Dirk Rank in 1727 uitbrachten. De opdracht aan Daniel van Genegen, 'Vendumeester van 't Edelmogende Kollegie ter Admiraliteit te Amsteldam', werd ondertekend door leden van Constantia et Labore. *De gewaande toverij, een zangspel* (Amsterdam: Jan Helders en Abraham Mars, 1785), een bewerking van J.-F. Regnart, *Les folies amoureuses*, werd anoniem uitgegeven, maar blijkbaar aan De Geest toegeschreven. Het is een van de tien werkjes in de bundel Leiden, Universiteitsbibliotheek, 1091 G 46, waarvan de overige negen alle van De Geest zijn. Curieus is de toeschrijving van *De gewaande filosofoph* (Leiden: Cornelis van Hooegeveen Junior, 1768), een bewerking 'naar het frans van Jean Francois Marmontel', aangezien Marmontel pas in 1723 werd geboren. Ook Christian Heinrich Spiesz en Andreas Joseph Guttenburg, wier werk ten grondslag ligt aan *De gevolgen van een eenige leugen* (Amsterdam 1798) en *Het glas water* (Amsterdam 1802), kwamen pas na de dood van De Geest ter wereld.

⁶ Zie over hem: L. de Vries, *Wybrand de Geest. 'De Friessche adelaar'. Portretschilder in Leeuwarden 1592- c. 1661 met een catalogus van zijn werk in het Fries Museum*. Leeuwarden 1982.

⁷ Simon werd in 1644 ingeschreven als student in de geneeskunde te Franeker en in 1646, 21 jaar oud, te Leiden; S.J. Fockema Andreae en Th.J. Meijer, *Album studiosorum Academiae Franekerensis (1585-1811, 1816-1844)*. Franeker 1968, 129, nr. 4171, en *Album studiosorum Academiae Lugduno Batavae MDLXXV-MDCCCLXXV*. Hagae Comitum 1875, 369. Bij zijn overlijden in 1665 bezat hij een aantal schilderijen en tekeningen: De Vries, *Wybrand de Geest*, 30.

⁸ A. Wassenbergh, *De portretkunst in Friesland in de zeventiende eeuw*. Lochem 1967, 52-54. Daaraan kan een mansportret, gedateerd 1662, worden toegevoegd: veilingcatalogus Christie's, New York (30 september-1 oktober 2003), lotnr. 403.

⁹ A. van der Willigen en F.G. Meijer, *A dictionary of Dutch and Flemish still-life painters working in oils, 1525-1725*. Leiden 2003, 88.

¹⁰ De Vries, *Wybrand de Geest*, 30.

¹¹ Wassenbergh, *De portretkunst in Friesland*, 39; R.L.P. Mulder-Radetzky en B.H. de Vries, "Groot Terhorne" te

die in 1658 was getrouwd met Eva Maria de Geest, een zuster van Simon en Julius.¹² Een tweede florilegium, nu met ‘François de Geest’ als maker en weer met een tekening van Pijnacker, is in de Verenigde Staten.¹³

Julius de Geest trouwde in 1667 te Leeuwarden met de eveneens katholieke Brigitta (Brecht) van Bolten. Omdat zij in 1683, 1692 en 1699 nog steeds in de Friese hoofdstad woonden,¹⁴ nemen we aan dat hun zoon Wibrandus daar werd geboren.

SCHILDER EN ACTEUR

Drie keer voegde Wibrandus de Geest ‘schilder’ toe aan zijn naam, namelijk als auteur van *Het kabinet der statuen* en *Den leermeester der schilderkonst*, beide uit 1702, en van het lijkgedicht op Tjaard baron van Aylva uit 1705.¹⁵ In de eerste twee gevallen is dat een zinvolle toevoeging, omdat daarmee als het ware de deskundigheid van de auteur wordt bevestigd. De reden in het derde geval is niet meteen duidelijk. Had De Geest als schilder in opdracht van de overledene gewerkt? Ook in een officieel stuk uit 1714 wordt hij ‘konst-schilder’ genoemd.¹⁶ Hoewel hij in *Het kabinet der statuen* een groot aantal kunstenaars en hun werken noemt, refereert De Geest in de tekst nooit aan zichzelf als schilder.

Het voorbericht bij het herdersspel *Philander en Kaliste*,¹⁷ in 1716 anoniem te Leiden verschenen, bevat de mededeling dat het stuk ‘is by een gevoegt uit een spel door den tooneel-speelder W.D. Geest ons in eigendom na gelaaten’.¹⁸ Op grond hiervan is geconcludeerd dat De Geest voor of in 1716 is overleden. Het voorbericht is gesigineerd met de zinspreuk ‘Artis Amore Laboramus’, waarachter Jacob van Rijndorp, de leider van ‘De Groote Compagnie Acteurs van de Haagsche en Leidsche Schouwburg’ schuilgaat. Dit is de enige rechtstreekse verwijzing naar De Geest als acteur. In 1702 had hij zijn klucht *De wederspannige zoon* opgedragen aan de schouwburgdirecteur Joan Pluimer, wat duidt op connecties in de Amsterdamse toneelkringen. Of hij daar ook al op het toneel heeft gestaan, en wanneer hij uit Amsterdam is vertrokken, is niet bekend. Van Halmael noemt hem als lid van het gezelschap Van Rijndorp. Deze vermelding lijkt slechts te steunen op de mededeling

Beetgum. “Een van de schoonste buitengoederen van dit gewest”. Alphen aan den Rijn 1984, 94-94 (met afb.).

¹² G.J. Hoogewerff, *Bescheiden in Italië omtrent Nederlandsche kunstenaars en geleerden*. Dl. 3. 's-Gravenhage 1917 (RGP, kleine serie, 17), nr. 286, 285-286; I. Toesca, ‘A florilegium by Franciscus de Geest’, in: *Oud-Holland* 72 (1957), 121-125.

¹³ Upperville, VA, Oak Spring Garden Library. Beschreven in L. Tongiorgi Tomasi, *An Oak Spring Flora. Flower illustration from the fifteenth century to the present time* (Upperville VA, 1997), 20 en 84-86.

¹⁴ De Vries, *Wybrand de Geest*, 30.

¹⁵ Wibrandus de Geest, *Het kabinet der statuen, ons van d'aaloudheid nagelaten, welkers makers, navolgers, geboorten, de plaatzen waar ze staan, vertoond worden, en met alle hare afbeeldingen door Ja Lamsvelt verciert, waarby gevoegt is een naauwkeurige leidtsman in Romen, met een generale afbeelding door Bisschop getekent*. Amsterdam: Jan Lamsvelt, 1702; Wibrandus de Geest, *Den leermeester der schilderkonst, waar in den leergierigen schilder-jeugd den grond van deze vrye-konst kan naspooren*. Leeuwarden: Pieter Ruirds, 1702; [Wibrandus de Geest], *Lyktraanen over den hoogwelgebooren heer, de heere Tiaard baron Van Aylva, heere Van Oldeland, Waardenburg, Hier en Nerynen, ...* Leeuwarden: Hero Nauta, 1705.

¹⁶ Leeuwarden, Historisch Centrum Leeuwarden: Groot Consentboek 1715, 216-217. Met dank aan K. Zandberg, Goutum/Historisch Centrum Leeuwarden.

¹⁷ *Philander en Kaliste, harders-spel*. Leiden: Voor de Leydse en Haagse Schouwburgen, 1716.

¹⁸ *Philander en Kaliste*, fol. A2r.

in *Philander en Kaliste*.¹⁹ Ook Worp noemt De Geest als acteur bij Van Rijndorp, samen met ‘Cornelis Bor, J. van Hoven, François Schroder, Floris Groen, A. van Thil.’²⁰ Dat De Geest in de geschiedenis van de Leidse schouwburg niet voorkomt,²¹ leidt tot de conclusie dat hij niet tot de groten werd gerekend. Mogelijk was zijn schrijftalent voor de groep van groter belang. Het was niet ongebruikelijk dat acteurs, al of niet in genootschapsverband, ook stukken schreven of vertaalden.

’s Zomers gingen toneelgezelschappen op tournee en speelden op kermissen. Misschien verbleef De Geest daarom op 14 juni 1713 in Utrecht, toen hij zijn bundel *Voorbeelden, of proef-steen* opdroeg aan Jacobus Schulting, advocaat bij het Hof van Friesland.²²

AUTEUR

De Geests eerste publicaties behoorden meteen tot de drie genres die hij zou blijven beoefenen: kunst, toneel en poëzie. In 1698 verscheen te Leeuwarden het lofdicht *Pronk-altaar der schilder-kunst*, en in Amsterdam het kamerspel *De triompheerende muzyk*. In het volgende jaar liet hij onder de titel *Rym-oeffeningen* enige rouwdichten op zijn ouders drukken, die kort na elkaar in mei 1699 waren overleden.²³ Deze vulde hij aan met versjes op zijn al eerder gestorven tante Catharina en zusje Hendrina en ‘Op de Schryf-Konst Van Monsr: Gerardus Soenius’, een verder onbekende schrijfmeester. Het uitgaafje beslaat slechts één katern en vermeldt geen plaats, naam of jaar van uitgave. Waarschijnlijk was het alleen voor familie en vrienden bestemd.

SCHILDER- EN BEELDHOUWKUNST

Na het *Pronk-altaar* heeft De Geest nog slechts twee werken over kunst gepubliceerd, die beide in 1702 verschenen. Het ene, *Het kabinet der statuen*, verscheen te Amsterdam bij Jan Lamsvelt en had als voorbeeld een verzameling afbeeldingen van in Rome aanwezige antieke beelden getekend door François Perrier, *Segmenta nobilium signorum et statuarum*.²⁴

¹⁹ A. van Halmael, *Bijdragen tot de geschiedenis van het tooneel, de tooneelspeelkunst en de tooneelspelers, in Nederland*. Leeuwarden 1840, 74.

²⁰ J.A. Worp, *Geschiedenis van het drama en van het tooneel in Nederland*. Dl. 2. Groningen 1908, 239. Mogelijk heeft Worp de lijst ontleend aan F. von Hellwald, *Geschichte des holländischen Theaters*. Rotterdam 1874, die op p. 73 de volgende namen noemt: ‘H. Koning, Jac. Sammers, Cornelis Bor, Dan. Admiraal, J. van Hoven, Franz Schroder, Floris Groen, der Friese Wybrand de Geest, ferner die Schauspielerinnen Niewellon, van Tongeren, van Thil u.a.’, echter zonder vindplaats te noemen.

²¹ C. Bordewijk [e.a.], *Wat geeft die Comedie toch een bemoeijing! De Leidse schouwburg 1705-2005*. Amsterdam 2005.

²² Wibrandus de Geest, *Voorbeelden, of proef-steen, van deugden en ondeugden, in klinkdichten vertoond*. Amsterdam: Marcellis van Heems, 1713, fol. *2v.

²³ W. de Geest, *Pronk-altaar der schilder-kunst*. Leeuwarden: Wed. Hendrik Rintjes en Pieter Ruirds, 1698; Wibrandus de Geest, *De triompheerende muzyk. Kamerspel*. Amsterdam: Erven J. Lescaijle, 1698; W. de Geest, *Rym-oeffeningen*. Z.pl.: z.n., z.j.

²⁴ François Perrier, *Segmenta nobilium signorum et statuarum quae temporis dentem invidium evasere urbis*

(Roma/Paris 1638). Het andere, *Den leermeester der schilderconst*, uitgegeven te Leeuwarden door Pieter Ruirds, was een prozabewerking van Karel van Manders berijmde *Den grond der edel vrij schilderconst* uit 1604. De Geest voegde niet alleen verklaringen toe ter verduidelijking van de oorspronkelijk tekst, hij laste bijvoorbeeld ook een passage in over de noodzaak van het lezen van toneelwerk om een goed schilder te worden. Dit was een onderwerp dat Van Mander slechts terloops had aanstipt, maar De Geest heeft het niet kunnen laten hier zijn eigen kennis ten toon te spreiden.²⁵ Ook in *Het kabinet der statuen* sprak hij uit eigen ervaring: ‘Het gaat met de beeldconst als met een tooneelstuk, hoe goet en volmaakt het mag zyn, door al te veel het selfde te sien, is verdrietig: dat ons de eerste, tweede, en derde maal wel geviel, daar walligen wy de vierde maal van’.²⁶

De Geest had grote bewondering voor de ‘konstige geëtzte gallery van den wydberoemden’ kunstenaar François Perrier (1590-1650), die ‘de Antiken aan onse Nederlanders heeft geschonken’.²⁷ [afb. 1, halve pag.] Perrier, die een tiental jaren in Rome had doorgebracht, had zijn werk in 1638 te Parijs doen verschijnen en liet het in 1645 volgen door een deel over antieke reliefs.²⁸ Deze betrekkelijk goedkope werken waren zeer populair en zijn vaak herdrukt. Het concept van deze succesvolle uitgave vond ook in de Nederlanden navolging. Zo publiceerde Jan de Bisschop, die waarschijnlijk zelf nooit in Rome is geweest, in 1668-1669 een prentenreeks van honderd Italiaanse beeldhouwwerken.²⁹ Ook vader en zoon Van Dalen, beide Cornelis geheten, maakten een eigen variant van de platen van Perrier,³⁰ en in hetzelfde jaar als *Het kabinet der statuen* verscheen de bewerking van Petrus Schenck.³¹ In tegenstelling tot al deze publicaties werd de versie van De Geest niet als een groot plaatwerk uitgegeven, maar in een bescheiden octavo-formaat. Lamsvelt graveerde de 25 bladen met 84 afbeeldingen, hoogstwaarschijnlijk naar voorbeeld van De Geests tekeningen, en De Geest voegde daar een toelichtende tekst aan toe.

Perrier had zijn uitgave bedoeld als studiemateriaal voor kunstenaars, die door het bestuderen van antieke beeldhouwwerken de norm voor schoonheid konden leren. Zijn prenten geven sculpturen weer die geschikt waren om als voorbeeld te dienen voor

aeternae ruinis erepta. Roma / Paris 1638.

²⁵ L. De Pauw-De Veen, ‘Den grondt der edel vry schilderconst en Den leermeester der schilderconst van Wibrandus de Geest. Een korte vergelijking’, in: *Revue belge de philologie et d’histoire - Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis* 34 (1956), 365-384: 375.

²⁶ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 47.

²⁷ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 10.

²⁸ François Perrier, *Icones et segmenta illustrium e marmore tabularum que Romae adhuc extant*. Romae 1645.

²⁹ Jan de Bisschop, *Signorum veterum icones*, [Z.pl.] 1668.

³⁰ Cornelis van Dalen sr. leefde c. 1602-1665, zijn zoon Cornelis jr. 1638-c. 1664. Van twee ongedateerde uitgaven van hun *Eigentlyke afbeeldinge, van hondert der aldervermaerdste statuen, of antique beelden, staande binnen Romanen* wordt de versie verschenen bij N. Visscher te Amsterdam in de STCN ca. 1660 gedateerd; een andere werd gedrukt door H. Versteegh in Den Haag en rond dat jaar gedateerd omdat in 1729 een boekhandelaar Hendrik Versteeg in Den Haag bekend is. Een nieuwe uitgave verscheen in 1737, ook in Den Haag, bij Bernardus van der Cloese, met toelichtingen op de afbeeldingen. Volgens het ‘Voorbericht’ was het boek bedoeld als aanvulling op F. Deseine, *Beschryving van oud en nieuw Rome*. Amsterdam: François Halma, 1704.

³¹ *Signorum et statuarum symbola Perrieriana eleganti coelo denuos exsculta*. Amsterdam: P. Schenck, 1702.

schilders.³² Datzelfde doel beoogde De Geest, die er verscheidene malen op wees hoe bepaalde beelden door contemporaine kunstenaars als model zijn gebruikt, en het werd nog benadrukt in het drempelvers dat Katharina Lescaijle³³ aan de uitgave bijdroeg:

Hier kan poëet en schilder leeren
Paneelen, doek en dicht stoffeeren
De schikking, houding, maat en stant;
En beelden vormen met verstand;
De Alouden, in hun ryke gaaven,
Te volgen, of voorby te draaven;

Het kabinet der statuen is opgedragen aan Johannes Anthonius de Coxie, ‘Vermaart schilder dezer eeuw, en beminnaar van alle wetenschappen’. Daarmee gaf De Geest uiting aan zijn dankbaarheid jegens degene die hem ‘in de hoogste wetenschappen opgekweekt’ had.³⁴ De Coxie was een uit Antwerpen afkomstige kunstenaar die zich in 1699 in Amsterdam had gevestigd. Omdat De Geests ouders in datzelfde jaar waren overleden, wordt aangenomen dat hij zich toen als leerling bij De Coxie gemeld heeft om zijn opleiding voort te zetten. Misschien was hij ook al eerder naar Amsterdam gegaan, aangezien zijn eerste publicaties daar in 1698 zijn verschenen.

Vergeleken met de prenten van Perrier, De Bisschop, Van Dalen en Schenck zijn de illustraties in *Het kabinet der statuen* wel heel eenvoudig. Omdat er steeds vier op een bladzijde staan, zijn ze vrij klein van formaat, waardoor van enige detaillering nauwelijks sprake kan zijn. Mede doordat de figuren wat in de breedte zijn uitgerekt, zien ze er inderdaad uit als ‘knullige prentjes’.³⁵ Gevreesd moet worden dat de tekeningen van De Geest waar Lamsvelt mee moest werken van niet al te hoge kwaliteit waren. **[afb. 2 halve pag.]**

Van alle publicaties van De Geest heeft *Het kabinet der statuen* de meeste aandacht getrokken. Het sterke punt was de toelichtende tekst. Deels bestaat die uit uit boeken overgeschreven kennis, maar er klinkt ook eigen betrokkenheid in door, doordat de auteur opmerkingen maakt over wat hij zelf heeft gezien en ervaren. Zo deelt hij mee dat behalve Quellinus ook een schilder Mytens een van zijn vaders leermeesters was geweest.³⁶ Tot ‘onze

³² Zie B. Gaehtgens, ‘Paradigmata graphices. Adriaen van der Werff and the model books of Jan de Bisschop and François Perrier’, in: W.L. Strauss (ed.), *Tribute to Wolfgang Stechow*, = *Print Review* 5 (1976), 44-57.

³³ M. Schenkeveld-van der Dussen (red.), *Met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd 1550-1850: van Anna Bijns tot Elise van Calcar*. Amsterdam 1997, 396-402.

³⁴ De Geest, *Het kabinet der statuen*, fols.*3 en *3v.

³⁵ J. Becker, ‘Toelichting’, in: W. de Geest, *Het kabinet der statuen*. Hamburg 2003. Reprint van de uitgave Amsterdam 1702, xiv.

³⁶ Dat blijkt op diverse plaatsen uit *Het kabinet der statuen*, bijvoorbeeld 5, 43. Het is echter niet duidelijk of het om Jan of Isaac Mytens gaat (De Vries, *Wybrand de Geest*, 35). Ook Jan Mytens (ca. 1614-1670) in Den Haag zou in

Nederlandsche Konst-helden' rekende hij onder meer Rubens, Van Dijck, Bloemaert, Mytens, Spranger, Frans Floris (de Vriendt), Holbein, Jordaens, Vredeman de Vries, Goltzius, Breugel, Lucas van Leiden, Rembrandt en Michiel de Coxie. De Geest kende hun werk in een aantal gevallen uit eigen aanschouwing, maar vooral uit boekillustraties en prenten, uit de verhalen die in zijn familie rondgingen, en van de lessen van zijn vader en De Coxie. Van een aantal schilderijen van Caravaggio bijvoorbeeld had hij zich een beeld kunnen vormen door de prenten die ervan waren gemaakt, en van een thans verloren werk door de kopie die grootvader Wybrand daarvan tijdens zijn verblijf in Rome had vervaardigd. Een 'Oordeel van Midas' door Jordaens had hij bij De Coxie gezien,³⁷ hij kende een tekening van de twee satyrs op de binnenplaats van het Palazzo della Valle in Rome door Anthonie van Dijck³⁸ en een tekening van de Apollo van Belvedere die zijn grootvader in Rome had gemaakt.³⁹ Onder de door De Geest genoemde schilders zijn er opvallend veel die in verbinding zijn te brengen met zijn familie, zoals Bloemaert, Quellinus en Mytens, leermeesters van zijn vader en grootvader. Met Rembrandt, over wie hij een uitermate positief oordeel geeft, bestonden familiebetrekkingen door diens huwelijk en dat van Wybrand de Geest met meisjes Uylenburgh. Dat juist deze 'bekenden' werden opgevoerd, kan worden verklaard door het feit dat originele kunstwerken niet gemakkelijk toegankelijk waren, en dat prenten en platenboeken als reproducties geen goede vervanging konden bieden. Het lag daarom voor de hand vooral die kunstwerken te noemen die men zelf had gezien of waarover informatie uit de eerst hand viel te verzamelen.

LEIDTSMAN IN ROMEN

Aan *Het kabinet der statuen* voegde De Geest een herdruk van *Het pronk-altaar der schilderkunst* en een 'Leidtsman in Romem' toe. Deze laatste titel ontleende hij aan zijn voorrede op *Het kabinet*, waarin hij de lezer mededeelde: 'Ik zal u een getrouwe leidsman zijn, verkiezende de kortste wegen, door myne pen, om u door lange letterwegen niet te vermoeyen'.⁴⁰ Het besluit een gidsje door Rome toe te voegen was hem gemakkelijk gemaakt 'omdat ik hier enige hulp toe hadde, te weten uit de korte annotatien van myn groote vader, onder welks naagelatene papieren ik dit heb gevonden'.⁴¹ Deze mededeling, evenals een passage waarin in de eerste persoon gesproken wordt over een tocht door 'secrete straten' onder de Thermen van Diocletianus⁴² leidde tot de veronderstelling dat Wybrand de Geest dit gidsje had geschreven toen hij in de jaren 1616-1620 in Rome verbleef. De 'Leidtsman' is echter een licht bewerkte vertaling van de *Guida romana per li forestieri, che vengono per vedere le antichità di Roma*, die een route langs ruim tachtig bezienswaardigheden beschrijft, verdeeld

aanmerking kunnen komen.

³⁷ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 24.

³⁸ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 23.

³⁹ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 28.

⁴⁰ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 4.

⁴¹ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 123.

⁴² De Geest, *Het kabinet der statuen*, 136.

in drie wandelingen.⁴³ Alleen in de eerste editie (1557) is een voorwoord van de auteur opgenomen, die zich ‘Schakerlay Inglese’ noemt. Hij schenkt vooral aandacht aan het antieke Rome, niet aan de eigentijdse stad. Wel wijst hij op een aantal tuinen met particuliere kunstverzamelingen, met name van antieke beelden. Diezelfde sculpturen worden in *Het kabinet der statuen* besproken en afgebeeld.

De *Guida* was bedoeld voor pelgrims die, nadat ze de gebruikelijke kerken en andere post-antieke bezienswaardigheden hadden bezichtigd waarover ze informatie konden lezen in Andrea Palladio’s *Descrizione de le chiese*, nog tijd en energie bezaten om de restanten uit de oudheid te bekijken. Deze beide werkjes vormden samen met *I nomi dei sommi pontifici* een vaste combinatie onder de titel *Le cose meravigliose di Roma*. Dat het een buitengewoon populair werk was blijkt niet alleen uit de vele herdrukken in het Italiaans, maar ook uit de vertalingen in het Spaans en het Frans.⁴⁴ [afb. 3 halve pag.]

Het is heel goed mogelijk dat De Geest in zijn grootvaders nalatenschap een Nederlandse versie van de *Guida* heeft gevonden. Wybrand kan in zijn Romeinse tijd voor zichzelf een vertaling hebben gemaakt, of er een van een landgenoot hebben overgeschreven. Als dat niet expliciet vermeld was, is het begrijpelijk dat latere lezers de papieren als originele aantekeningen van Wybrand beschouwden. In Wibrandus’ versie is de tekst op een paar punten bewerkt en aangevuld. Zo is de verdeling over drie dagen verdwenen, waardoor er twee grote sprongen in de route zitten, en voegde hij onder meer een opmerking toe over de fresco’s op de gevel van het palazzo Milesi van Polidoro di Caravaggio, een schilder die ook in *Het kabinet der statuen* een paar keer genoemd wordt.

Weliswaar publiceerde Paul De Keyser al in 1949 zijn vermoeden dat het hier om een Nederlandse vertaling van de *Guida* ging en niet om een origineel werk, maar het artikel waarin hij dit toelichtte bleef lange tijd bibliografisch onvindbaar, zodat zijn vaststelling in de literatuur geen ingang heeft gevonden.⁴⁵

STONEEL

Als toneelschrijver vervaardigde De Geest zowel tragedies met verheven onderwerpen als

⁴³ G.C. Huisman (red.), *Romeinse wandelingen/Passeggiate romane*. Nieuwstadt 2004, colofon.

⁴⁴ L. Schudt, *Le guide di Roma. Materialien zu einer Geschichte der römischen Topographie*. Wien 1930, 28 e.v.; S. Rossetti, *Rome. A bibliography from the invention of printing through 1899*. I: The guide books. [Firenze], 2000, s.v. ‘Cose (Le) meravigliose’, vanaf G-356 (zie ook register, 243); ‘De Leidtsman’: Rossetti nr. G-1026a.

⁴⁵ Becker, ‘Toelichting’, xxx. De Keyser verwijst in zijn P. De Keyser, ‘De kunsthistorische betekenis van Den Getrouwen Leidtsman in Rome van Wibrand de Geest de Jonge’, *Gentse bijdragen tot de kunstgeschiedenis* 11 (1945-1948), 185-206 naar een in 1949 te verschijnen bijdrage in de bundel voor Leo Van Puyvelde waarin hij aantoonde dat Wibrandus niet de auteur van de ‘Leidtsman’ is, maar die bundel bevat geen artikel van zijn hand. In de herdruk van ‘De kunsthistorische betekenis’, in *Album Prof. Dr Paul De Keyser. De jubilaris aangeboden bij zijn zestigste verjaardag*. [Z.pl.] 1951, 158-182, noemt de auteur echter het *Bulletin de l’Institut Historique Belge de Rome*, 25 (1949), waar inderdaad een opstel ‘Wat hebben onze Nederlandse kunstenaars van de XVIe eeuw van het antieke Rome gezien?’ te vinden is op p. 207-220.

eenvoudige zangspelen en platte kluchten.⁴⁶ Voor zijn twee treurspelen koos hij onderwerpen uit de Oudheid. *Valentinus* gaat over een christelijke martelaar uit de derde eeuw, terwijl *Boëtius* handelt over de befaamde vijfde-eeuwse wijsgeer, beroemd door zijn verhandeling *De consolatione philosophiae*.⁴⁷ In de inleiding van *Valentinus* verdedigt De Geest zich tegen hen die het toneel afkeuren. ‘De waereld heeft dan van ouds, op het tooneel de deugden verheven, en de ondeugden ter verachtinge gesteld’.⁴⁸ De vraag of het toelaatbaar is dat ‘gewyde stoffen tot een tooneelspel’ worden gemaakt, beantwoordde hij met een onvoorwaardelijk ja.

Van geheel andere aard zijn *Herders-zang op het eeuw getyde*, een pastorale tweespraak, [afb. 4 halve pag.] en kluchten als *De wederspannige zoon* en *De manzieke vryster* met hun simpele, platte humor.⁴⁹ In zijn inleiding bij *De manzieke vryster* noemde De Geest het ‘een werk ter verpoozing’, zeker waren er ‘noodiger’ dingen te doen, maar ‘de boog kan niet altijd gespannen staan’.⁵⁰

RELIGIEUZE WERKEN

Een opvallend onderdeel van De Geests oeuvre is zijn godsdienstige werk. Hij was katholiek opgevoed, en heeft behalve de twee religieuze treurspelen ook talrijke godsdienstige gedichten geschreven. Enkele van deze werken bevatten een dedicatie aan familieleden van moederskant. Zo is *Valentinus* - waaraan 25 pagina’s met religieuze gedichten zijn toegevoegd onder de titel ‘Ziels-zuchten, in rymklanken uitgeboezemd’, die ‘De christelijke ziel’, ‘De gelovende ziel’ enz. behandelen en eindigen met een *Te Deum Laudamus* - opgedragen aan Dominicus Antonius van Bolten⁵¹ en *Den heilandt gebooren*⁵² - een lang gedicht op de geboorte van Christus - aan tante Johanna Maria van Bolten. *Hondert*

⁴⁶ De *Naemrol der Nederduitsche tooneelspellen, bijeen verzameld en nagelaeten door [...] mr. Johan van der Marck*. Leiden 1774 vermeldt Wibrandus de Geest als auteur van: *Valentinus*, *Boëthius*, *De manzieke vryster*, *Philander en Kaliste*, *De wederspannige zoon* (p. 63), en *Aldegonde en Barsime* (p. 100). Daar kan nog aan toegevoegd worden *De triompheerende muzyk*. Over *De geveinsde zotheid door liefde* zie noot 5. De catalogus van Van der Marck vermeldt als nr. 102 een stuk dat niet gedrukt is: ‘Grooten en doorlugtigen Bellizarius, Treurspel, bijeengevoegd uit dat van C. de Griek en W. de Geest, en hier en daer eenige regulen en wanschappen Tooneelen veranderd’ (zie ook: E.F. Kossmann, *Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis van het Nederlandsche tooneel in de 17e en 18e eeuw*. ’s-Gravenhage 1915, 28-29). De vertaling door Claude de Grieck verscheen in 1658, zodat ‘W. de Geest’ zeker niet Wibrandus kan zijn.

⁴⁷ Wibrandus de Geest, *Valentinus treurspel*. Leeuwarden: Pieter Ruirds, 1707; Wibrandus de Geest, *Boëtius treurspel*. Leeuwarden: Joannes Thijssens, 1711.

⁴⁸ De Geest, *Valentinus*, fol. A3v.

⁴⁹ W. de Geest, *Herders-zang op het eeuw getyde*. Amsterdam: Jan Lamsveld, 1701; *De wederspannige zoon, kluchtspel*. Leeuwarden: Pieter Ruirds, 1702; W. de Geest, *De manzieke vryster, kluchtspel*. Amsterdam: Erven Jacob Lescaijje, 1700.

⁵⁰ De Geest, *De manzieke vryster*, fol. A2r.

⁵¹ Mogelijk gaat het om dezelfde D.A. van Bolten die zich in 1700 aan de universiteit van Franeker liet inschrijven.

⁵² Wibrandus de Geest, *Den heilandt gebooren*. *Joh. I. 14. 'T woort is vlees geworden ...* Leeuwarden: Hero Nauta, 1712.

tafereelen,⁵³ een reeks van dichterlijke meditaties naar aanleiding van bijbelteksten, draagt een dedicatie aan Caspar Ignatius van Eelcoma die, zoals zijn tweede voornaam verraaft, eveneens katholiek was. De Geest begint *Hondert tafereelen* met de verklaring: ‘want onze zangnimf al overlang de heidensche dartelheid hebben afgewend’.⁵⁴ Deze opmerking doet vermoeden dat hij in de latere jaren van zijn leven religieuzer is geworden, een vermoeden dat nog wordt versterkt door de beginregels van *Den heilandt gebooren*:

My lust een heilige-toon te stellen op myn snaaren
(Beswalk dan niet mijn brein vercierde godendom).

In 1713 verscheen, niet in Leeuwarden maar te Amsterdam, *Voorbeelden, of proefsteen, van deugden en ondeugden in klinkdicht vertoond*. In 32 sonnetten behandelt De Geest even zovele deugden en vooral ondeugden, belichaamd door historische figuren, verreweg de meeste uit de Oudheid, maar ook de in 1680 overleden mystica Antoinette Bourignon. Deze ‘dweeppzieke non’ is voor De Geest een voorbeeld van bedrog. In 1689 was haar complete werk verschenen en kregen haar geschriften aandacht van mystiek-spiritualistische kringen in Engeland en Schotland.⁵⁵ Mogelijk inspireerde hem dit ertoe haar woorden in de mond te leggen als:

’k Wil ook de Quakers hunne leering tegen staan
En veel misleide stof de drukpars overgeven.

REPUTATIE

Het werk van De Geest moet bij zijn leven een zekere populariteit hebben genoten. De vraag hoe groot deze was, laat zich niet beantwoorden. Dat zijn vriend Caspar van Eelcoma hem in een ‘poetam clarissimum’ noemde, zegt niet veel. Van geen van zijn publicaties is de oplaag bekend. Slechts van een enkeling weten we dat hij een boek van De Geest bezat. De in 1700 geboren Haagse schilder, decorateur en tekenaar Mattheus Verheyden had een exemplaar van *De leermeester*, waarin hij een aantal aantekeningen maakte. Hij stelde onder andere een lijstje op van boeken die een historieschilder nodig had.⁵⁶ Daarbij was ook De Geests *Kabinet der statuen*. Het enige exemplaar van *Het kabinet* waarvan de eigenaar met zekerheid vaststaat, was van de Friese edelman Tjalling Aedo van Sminia.⁵⁷

⁵³ Wibrandus de Geest, *Hondert tafereelen, opgehangen in den tempel der waarheid*. Leeuwarden: Pieter Ruirds, 1709.

⁵⁴ De Geest, *Hondert tafereelen*, fol. *4.

⁵⁵ M. de Baar, ‘Publicatiestrategieën van een zeventiende-eeuwse vrouwelijke auteur. Antoinette Bourignon en de uitgave van haar geschriften’, in: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis*, 12 (2005) 46-63.

⁵⁶ Becker, ‘Toelichting’, xv.

⁵⁷ En niet diens vader Aedo Tjalling van Sminia zoals Becker schrijft. Becker vergist zich bovendien in het jaar. Tjalling Aedo (1716-1767) schreef er op 16 september 1733 zijn naam in, niet in 1763. Het exemplaar van Van

Na De Geests dood werden nog enkele van zijn werken uitgegeven of herdrukt. Toen in 1737 een nieuwe editie van de Perrier-uitgave van vader en zoon Van Dalen uitkwam onder de titel *Kunst-kabinet, besluitende hondert der allerberoemste antique stantbeelden, staende binnen Rome*, werd aan de platen een tekst toegevoegd waarvoor ook De Geests explicaties in *Het kabinet der statuen* zijn gebruikt. De Friese schoolmeester, historicus en dichter Foeke Sjoerds liet in 1755 een aantal gelegenheidsverzen bundelen onder de titel *Frisia nobilis, of lyk- en graf- samt mengeldichten*.⁵⁸ Daarin kregen ook rouwdichten van De Geest een plaats, namelijk die op de dood van Aylva en Welvelde van Burmania.

Inmiddels was zijn naam ook te vinden in naslagwerken, in navolging van Houbraken, die hem in 1718 kort had vermeld in zijn *Groote schouburgh*. In de volgende eeuwen bleef hij genoemd worden, maar ook niet meer dan dat. Witsen Geysbeek oordeelde zuinigjes dat De Geest: ‘zes toneelstukken in het licht [had] gegeven, die raar kunnen worden, als er over vijftig jaar nog rijke dwazen zijn, die oude rijmprullen verzamelen’.⁵⁹ Het oordeel van anderen was niet veel positiever,⁶⁰ hoewel Wumkes getroffen was door de gedichten, die als ‘echte religieuze poëzie’ volgens hem getuigde van een diep geestelijk leven. Hij zag in De Geest een boetprediker die te keer ging tegen alle naam- en schijn-christendom, en ging zelfs zo ver dat hij in De Geests poëzie de sfeer van Jan Luyken en Revius meende te bespeuren, maar dan ‘dopersk’.⁶¹

Eerst na de Tweede Wereldoorlog ontstond weer belangstelling voor De Geest, die zich echter vooral richt op *Het kabinet der statuen*. De Keyser publiceerde zijn artikelen waarin hij wijst op de Italiaanse herkomst van ‘Den getrouwen Leidtsman’. Vervolgens onderzocht De Pauw-De Veen de schilderkundige tractaten, met name het verschil in taalgebruik tussen Van Mander en De Geest. Professor Zadoks prees De Geest voor het ‘op eigen wijze een steentje te hebben bijgedragen voor het kleurige mozaïek van het Amsterdamse culturele leven in de late 17e eeuw’.⁶² In een publicatie behorend bij de tentoonstelling ‘In het spoor van Italië. Noordelingen op reis naar Italië’, die in het Fries Museum was ingericht door de opleiding Geschiedenis & Media van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, gaf

Sminia bevindt zich tegenwoordig in de bibliotheek van het Rijksmuseum en werd gebruikt voor de facsimile-uitgave van 2003.

⁵⁸ *Frisia nobilis, of lyk- en graf- samt mengeldigten, enz. op diverse Friesche edelen uit de familien van adelen, Aesinga, Albada, Andringa, Aylva, ...* Leeuwarden: Wigerus Wigeri, 1755.

⁵⁹ P.G. Witsen Geysbeek, *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*. Dl. 2. Amsterdam 1822, 372.

⁶⁰ Frederiks, *Biographisch woordenboek*, 39; W. Eekhof, ‘De vrouw van Rembrand. Bijzonderheden omtrent het huwelijk van den schilder Rembrand van Rijn uit Leiden met Saskia van Ulenburg uit Leeuwarden’, *Europa. Binnen- en buitenlandsche lettervruchten*. Amsterdam, 1862; Kramm, *Geschiedenis van de beeldende kunsten*; C. Hofstede de Groot, *Quellenstudien zur holländischen Kunstgeschichte. Arnold Houbraken und seine ‘Groote Schouburgh’ kritisch beleuchtet*. Haag 1893, 336-338; U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Dl. 13. Leipzig 1920, 333.

⁶¹ G.A. Wumkes, ‘Kinstlibben om 1700 hinne to Ljouwert’, in: G.A. Wumkes, *Paden fen Fryslan. Samle opstellen I: oant 1800*. Bolsward 1932, 362-367.

⁶² A.N. Zadoks-Josephus Jitta, ‘Een archeologische “pocket” uit 1702’, in: *Archeologie en historie. Opgedragen aan H. Brunsting bij zijn zeventigste verjaardag*. Bussum 1973, 521-528: 527.

een van de studenten de tekst van ‘Den getrouwen leidtsman’ uit.⁶³ In 2003 verscheen zelfs een fotografische herdruk van *Het kabinet der statuen*, met een commentaar door de Utrechtse kunsthistoricus Jochen Becker. Hij typeert het weliswaar als een weinig origineel boek, maar ‘het geeft een korte, aardige en typische weerspiegeling van wat de intellectueel en materieel minder bemiddelde kunstvriend of schilder aan het begin van de 18e eeuw van antieke kunst wilde weten en welke voorbeelden hij kon gebruiken’.⁶⁴ Een bijzondere editie van ‘Den getrouwen leidtsman’ verscheen ter gelegenheid van het eeuwfeest van het Nederlands Instituut te Rome.⁶⁵ Of het opnemen in CeNeTon van een editie van de klucht *De manzieke vryster* een teken is van hernieuwde belangstelling voor De Geest als toneelacteur, valt voorsnog te betwijfelen.⁶⁶ Inmiddels is een aantal studenten van de opleiding Geschiedenis van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden bezig met de voorbereiding van een tentoonstelling over De Geest en zijn *Kabinet der statuen* en met de inrichting van een website daarover.⁶⁷

DE MAN ACHTER DE BOEKEN

Op grond van zijn gedrukte oeuvre lijkt het oordeel gerechtvaardigd dat De Geest een goede opleiding heeft gehad. Dat hij Latijn kende, blijkt niet alleen uit het drempeldicht dat Van Eelcoma voor de *Hondert tafereelen* schreef, maar ook uit De Geests versie van de vijfde satire van Juvenalis. Dit is een vereenvoudigende hertaling in alexandrijnen, waarin de Romeinse situatie vermengd is met contemporaine beelden en feiten. De grappige en tegelijk moraliserende tekst werd in 1702 door Pieter Ruidts uitgegeven en in 1707 opgenomen in een bundeling van *Alle de schimpdichten van Decius Junius Juvenalis en A. Persius Flaccus*.⁶⁸ Italiaans lijkt De Geest niet te hebben beheerst. Van Cesare Ripa’s *Iconologia* gebruikte hij een Nederlandse vertaling⁶⁹ en ook Torquato Tasso’s pastorale *Aminta* citeerde hij uit een vertaling.⁷⁰

Op cultureel gebied had De Geest van huis uit veel meegekregen. Zijn grootvader was volgens een vriend ‘redenryck int vertaelen, snel-vloeyend inde rijm’ geweest.⁷¹ Tijdens een

⁶³ ‘Den getrouwen leidtsman in Romen. Aanwyzende de straaten, paleizen, badstoooven, renbanen, schouwplaatzen, etc.’ Ed. F. Gualthérie van Weezel, in: IJ. Botke [e.a.] (red.), *Frisia & Italia. Uit de rijke verzamelingen en archieven in Noord-Nederland. Friezen en Groningers in Italië, 1600-1950*. Leeuwarden 1998.

⁶⁴ De Geest, *Het kabinet der statuen*; Becker, ‘Toelichting’, xiv.

⁶⁵ Huisman, *Romeinse wandelingen / Passegiate romane*.

⁶⁶ Bezorgd door A. Vermeulen: www.let.leidenuniv.nl/dutch/ceneton/geestvryster1700.html.

⁶⁷ www.iec.nhl.nl/socvak/rome/index.html.

⁶⁸ [W. de Geest], *Het vyfde schimpdigt van Juvenalis in Nederduitsche vaarzen gesteld*. Leeuwarden: Pieter Ruidts, 1702. *Alle de schimpdichten van Decius Junius Juvenalis en A. Persius Flaccus door verscheide dichteren in Nederduitse vaarzen overgebracht*. Haarlem: Wilhelmus van Kessel, 1707. Met dank aan prof. dr. C.H.J.M. Kneepkens (RuG).

⁶⁹ Cesare Ripa, *Iconologia of uytbeeldingen des verstands*. Ed. D.P. Pers. Amsterdam, 1644. Becker, ‘Toelichting’, x.

⁷⁰ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 29.

⁷¹ De Vries, *Wybrand de Geest*, 9.

zevenjarig verblijf in het buitenland had hij onder meer Parijs uitvoerig bezocht en vier jaar in Rome doorgebracht, en in die periode had hij veel kunstenaars ontmoet. Bovendien had hij een collectie kunstwerken en curiosa bijeengebracht, wat opgevat kan worden als een teken van voorname geleerdheid.⁷² Ook aan moederszijde waren er familieleden die zich interesseerden voor literatuur, zoals Dominicus van Bolten, ‘beminnaar der dichtkunde en andere heerlijke wetenschappen’.

Uit *Het kabinet* valt op te maken dat De Geest zich had verdiept in de mythologie van de Oudheid.⁷³ Verder had hij Van Manders *Het schilder-boeck* bestudeerd, evenals de vertaling van Franciscus Junius’ *De pictura veterum* - een verzameling van Griekse en Romeinse teksten over de beeldende kunsten - en Samuel van Hoogstratens *Inleyding tot de hooge schoole der schilderkonst*. Ook de werken over teken- en schilderkunst van Goeree en Beurs kende hij, evenals van Albrecht Dürer *De beschryvinge van de menschelijke proportion*.

De Geest mocht zijn eruditie graag tonen. Het gedicht *Pronk-altaar der schilder-konst* is overladen met namen van antieke auteurs, zoals Homerus, Xenophon, Plato, Cicero, Vergilius, Ovidius, Horatius, Catullus, Livius, Tacitus, Terentius, Plautus, Seneca, Cassiodorus en Plutarchus. *Het kabinet der statuen* levert nog meer namen op en ook in het voorwoord van zijn treurspel *Valentinus* pakt hij breed uit: Sophokles, Euripides en Terentius worden genoemd, en ook Erasmus. Zelfs in de klucht *De manzieke vryster* wordt van de hoofdpersoon vermeld dat zij het zesde ‘minnedicht’ van Ovidius uit het hoofd kon opzeggen. Soms echter blijkt de eruditie nogal dun. In *De leermeester* houdt hij Baldassare Castiglione, de schrijver van *De hoveling*, voor een schilder⁷⁴ en in *Het kabinet der statuen* noemt hij de schilder Zeuxis een beeldhouwer.⁷⁵

Uit het feit dat een aantal Hollandse kunstenaars drempeldichten schreef op *Het kabinet der statuen* mogen we opmaken dat De Geest zich rond de eeuwwisseling in Amsterdam bewoog in een bont gezelschap van toneelspelers, schilders, schrijvers en boekdrukkers. Enkelen van hen hielden zich net als hij met meer dan een van deze activiteiten tegelijk bezig, zoals Cornelis Sweerts (1672-1742), die behalve drukker en uitgever ook toneelschrijver en dichter was, en de ‘kloeken rijmer en konstrijken schilder’ Christoffel Pierson (1631-1714).⁷⁶ Ook Anna Maria Paauw (?-1710),⁷⁷ de dichtende

⁷² De Vries, *Wybrand de Geest*, 11. In het verslag van het bezoek dat Charles Ogier in 1636 aan Wybrand de Geest bracht, staat dat Ogier De Geests ‘Porträts und die Bilder anderer Maler, Munzen, Kuriositäten usw’ bekeek. Zie A. Wassenbergh, ‘Reisindrukken van den Franschen gezantschapssecretaris Charles Ogier uit Friesland en Groningen in het jaar 1636’, in: *De Vrije Fries* 37 (1943), 162-171.

⁷³ Zo noemt hij het mythologische handboekje *Geslachtsboom der goden en godinnen* van Johan Blasius (Leiden, 1661): De Geest, *Het kabinet der statuen*, 28.

⁷⁴ Becker, ‘Toelichting’, xvii.

⁷⁵ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 20.

⁷⁶ Zie J. Bokhoven (red.), *Leven en werk van Christoffel Pierson (1631-1714) ‘Den kloeken rijmer en konstrijken schilder’*. Schiedam 1986.

⁷⁷ Schenkeveld-van der Dussen, *Met en zonder lauwerkrans*, 431-435.

echtgenote van Pierson, prees het *Kabinet* aan. De meest opvallende persoon in deze groep was wellicht Katharina Lescailje (1649-1711), door De Geest de ‘geestryke’ genoemd.⁷⁸ Ze was een dochter van de Amsterdamse boekverkoper en drukker Jacob Lescailje, uitgever van toneelstukken die in de Amsterdamse schouwburg werden gespeeld. Na de dood van haar ouders had zij met succes het bedrijf onder de naam Erven J. Lescailje voortgezet. Katharina was behalve zakenvrouw een gevierde dichteres, die bovendien toneelstukken uit het Frans vertaalde.

In de Friese hoofd- en hofstad was het culturele leven beperkt. Er was geen schouwburg, geen genootschap dat zich met toneel bezig hield, en evenmin een publiek dat tekstboekjes kocht. Waarschijnlijk was er incidenteel wel toneel te zien, wanneer reizende gezelschappen de stad bezochten, zoals ook in Harlingen in het eerste kwart van de achttiende eeuw ’s winters een aantal keren het toneelgezelschap van Izaak Duym speelde.⁷⁹ In Amsterdam met zijn bloeiende schouwburg die werd gesteund door leden van de stedelijke elite, bestond een grote en lucratieve markt voor toneelteksten. Om die reden zal De Geest een aantal van zijn stukken in Amsterdam hebben laten drukken, maar het succes schijnt gering te zijn geweest.⁸⁰ Het grootste deel van zijn publicaties is dan ook in Leeuwarden verschenen, bij de boekdrukkerij ‘In de zaadzaaijer’ aan de Peperstraat, die in 1698 nog eigendom was van de weduwe van Hendrik Rintjes en Pieter Ruirds, daarna alleen in handen van Ruirds kwam, terwijl in 1710/1711 Johannes Thijssens eigenaar werd.

Een aantal van zijn publicaties droeg De Geest op aan bevriende advocaten bij het in Leeuwarden zetelende Hof van Friesland. *De triompheerende muzyk* was voor Nicolaas van Campen, ‘liefhebber der tooneel-poëzy’, *Hondert taferelen*, een bundel religieuze poëzie, is opgedragen aan Caspar Ignatius van Eelcoma (die zelf een lofdicht in het Latijn op het werk bijdroeg), het treurspel *Boëtius* aan Willem Hendrik Portz en *Voorbeelden, of proef-steen*, een verzameling moralistische gedichten, aan Jacobus Schulting. De Leeuwarder arts Roelof Roukema (1669-c.1743) schreef een lofdicht op De Geests *Leermeester der schilderkonst*.⁸¹

Behalve vrije poëzie schreef De Geest ook een aantal gelegenheidsgedichten. Zo nam hij de pen ter hand bij de plechtige intocht als stadhouder van Johan Willem Friso in 1707, bij diens huwelijk in 1709 en zijn verdrinkingsdood vijf jaar later. Bij het overlijden van enkele vooraanstaande Friese edellieden, Tjaard baron van Aylva (1705), François van Burum, raadsheer bij het Hof van Friesland (1710)⁸² en Zeino Joachim Welvelde van Burmania,

⁷⁸ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 9.

⁷⁹ Dit blijkt uit de lijsten van titels van meer dan honderd toneelstukken die daar in 1711, 1721/22 en 1723/24 werden opgevoerd, aangetekend in het exemplaar van de Universiteitsbibliotheek Utrecht (Rar PKFA 5 conv. 3) van *Vervolg van de Naamrol ---- tooneelspelen*. Amsterdam: Hendrick Bosch, 1723.

⁸⁰ *De triompheerende muzyk* (1698), *Herderszang* (1701) en *De geveinsde zotheid* (1710).

⁸¹ Zie over hem: G.A. Wumkes, ‘Roelof Roukema, in dichterlik genêz- en hielmaster’, in: G.A. Wumkes, *Paden fen Fryslan. Samle opstellen I: oant 1800*. Bolsward 1932, 429-433.

⁸² O. Vries [e.a.], *De Heeren van den Raede. Biografieën en groepsportret van de raadsheren van het Hof van Friesland, 1499-1811*. Hilversum (etc.) 1999, 314, nr. 174.

grietman van Rauwerderhem (1710), schreef De Geest rouwgedichten. Dit lijkt te wijzen op een poging tot continuering van de connecties die zijn vader en grootvader met het stadhoudelijk hof en de Friese adel hadden opgebouwd, in de overtuiging dat het deze kringen waren waar hij zijn kunst aan de man kon brengen. Wybrand de Geest had zich in die zin uitgelaten in een brief aan een adellijke opdrachtgeefster:

... aengesien de Schilderconst niet gewiegh is voor de gemeene man en gelijk het aeloude spreek-woord seijt, dat onnut, en diens volgens geen gebruik is roosen voor varkens te stroijen, soo hebben wij dat geluk dat de roosen die er geplukt werden van de doornen onser studie, entlijk gecultiveert werden op de Adelijke slooten, huisen en Cabinetten daer se van de liefhebbers bewaerd werden als juwelen.⁸³

ÉÉN BOEK

Het hoogtepunt van De Geests schrijversloopbaan lijkt al in 1702 te zijn bereikt, toen *Het kabinet der statuen*, *Den leermeester der schilderconst*, de Juvenalisvertaling en *De weder-spännige zoon* verschenen. In de jaren daarna publiceerde hij nog drie dichtbundels, vijf gelegenheidsgedichten en drie toneelstukken. Een vierde stuk, *Philander en Kaliste*, werd kort na zijn dood uitgegeven.

Wanneer hij geboren is, valt uit zijn werken niet precies af te leiden. De woorden ‘... en wil mijn Lentedagen / Aan haar vermaarde Faam nu mee ten offer dragen’ in *Pronk-altaar*, dat De Geest dateert in 1697, wijzen op de jonge leeftijd van de auteur.⁸⁴ Als hij in 1699 nog een leerling van De Coxie was, zal hij toch niet veel ouder dan twintig zijn geweest. Hij had toen echter al drie publicaties op zijn naam staan, die binnen een jaar tijd waren verschenen. We houden het er op dat hij in de eerste helft van de jaren zeventig ter wereld is gekomen.

Of De Geest lange tijd officieel buiten Leeuwarden heeft gewoond, blijft eveneens onduidelijk. Zelf dateerde hij de opdracht aan zijn tante van *Hondert tafereelen* op 16 maart 1709 te Leeuwarden. In elk geval was hij na de dood van zijn grootmoeder (mede-)eigenaar van een of meer huizen in Leeuwarden, want hij wordt in 1714 genoemd als een der verkopers van een huis in de Grote Kerkstraat (waarschijnlijk het tegenwoordige nr. 10), dat eigendom was geweest van zijn grootmoeder Wijnanda Bolten-van der Sande. Hij woonde daar toen met zijn zuster Wijnanda.⁸⁵ Twee jaar later overleed hij in Culemborg, na het sacrament der stervenden te hebben ontvangen.⁸⁶

⁸³ Brief van 17 augustus 1661 aan Agatha Tjaerda van Starckenborgh: Mulder-Radetzky en De Vries, “*Groot Terhorne*”, 116.

⁸⁴ De Geest, *Het kabinet der statuen*, 150.

⁸⁵ Zie noot 16 hierboven.

⁸⁶ Leeuwarden, Historisch Centrum Leeuwarden: Archief Parochie van de H. Bonifatius en Gezellen te Leeuwarden, 27. Met dank aan K. Zandberg, Goutum / Historisch Centrum Leeuwarden.

Daarmee kwam een eind aan de rol die leden van de familie De Geest in het culturele leven van Friesland hadden gespeeld. Wibrandus is altijd in de schaduw van zijn beroemde grootvader gebleven. Van zijn werk als schilder is zelfs niets bewaard. Het kan zijn dat het ontwerp voor de titelpagina van *Herders-zang op het eeuwgetyde* door hem is gemaakt en waarschijnlijk zijn de illustraties van *Het kabinet der statuen* naar zijn tekeningen gegraveerd. Het enige werk dat met zekerheid aan hem kan worden toegeschreven is het ontwerp van de aan stadhouder Johan Willem Friso opgedragen *Wapenkaart van Vriesland*, gedrukt door François Halma en gesigneerd ‘W. de Geest pinxit’.⁸⁷ **[afb. 5 halve pag.]** Zijn betekenis ligt op een ander terrein. Met *Het kabinet der statuen* schreef hij een boekje dat na drie eeuwen nog de aandacht weet te trekken, niet alleen omdat de auteur merkbaar betrokken was bij het onderwerp, maar ook omdat zijn tekst behalve boekenwijsheid allerlei persoonlijke meningen en opmerkingen bevat. Zo is de schilder-schrijver-toneelspeler Wibrandus de Geest, die we vrijwel alleen uit zijn boeken kennen, uiteindelijk een man van één boek geworden.

⁸⁷ Leeuwarden, Tresoar, Pl 212 (ingekleurd ex.) en Pl 212 bis. Volgens G.A. Wumkes, *Stads- en dorpskroniek van Friesland*. Dl. 1. Leeuwarden 1930, 33, was de kaart op 5 december 1710 voltooid.